

”SOTIEN TÄYTYY HÄVITÄ SIVISTYSKANSOJEN KESKUUDESTA”

EVA ISAKSSON: Rauhan laboratoriot. Rauhankirjallisuuden edistämis-seura (1985).

EVA ISAKSSON (toim.): Atomiso-ta vai rauha. Maailma Albert Ein-steinin silmin. Rauhankirjallisuuden edistämis-seura (1980).

TAPANI KAAKKURINIEMI & JUKKA KANERVA (toim.): Kai-ki miehet aseisiin? Puheenvuoroja siviilipalvelusta ja asevelvollisuudesta. Filo ry (Jyväskylä) (1985).

KARI KANTASALMI (toim.): Suuri pamaus vai sivistys? HYY.

NORDISK FORUM no 35–36—37: Oprustningens dynamik. Forsk-ning for fred.

MARTIN SCHEININ: Siviilipalve-lus ja perusoikeudet. Suomen siviilipalvelusmiehiliitto (1984).

Rauhasta puhuvat nykyisin kaikki, ja siksi siitä on vaikea puhua; tai ainakin vaikea sanoa mitään mielenkiintoista. Tämä väite on tosi, mutta onneksi se ei ole koko totuus. On tapahtunut murros, ja se on tunnistettava: Olisi edesvastuutonta kynnisyttä nähdä rauhanvakuuttele-lujen yleistymisen pelkkänä konsensushöpinänä — toki taustana on historiallinen muutos, jonka perustana on rauhanliikkeen toiminta. Mutta murroksesta seuraa uusi tilanne. Kun ministerit ovat rivissä tarjolla rauhantilaisuuksien pääpuhujiksi, on rauhanliikkeellä edes-sään uusia tehtäviä.

Näitä myös pohditaan; tästä on osoituksena esimerkiksi yllä lueteltu joukko uusia sodan ja rauhan kysymyksiä käsitteleviä kirjoja.

(Sivumennen sanoen: Kun muros-ten mahdollisuus tunnistetaan, niitä voidaan myös luoda. Esimerkinä on mielessäni tapaus Rainbow Warrior. Salaisten palvelujen agentit ovat murhanneet ihmisiä kautta maailman sivun, mutta eikö Ranskan asiamiesten pikku pommi tässä tapauksessa räjähtänytkin meidän kaikkien rakkaimpien ja tärkeimpien haaveidemme keskellä? Upposivatko haaveet — vai upposiko jokin muu? Siinä tämän murroksen ydinkysymys.)

Rauha ei ole negatio vaan affirmaatio — ei sodan poissaoloa vaan rauhan läsnäoloa. Mitä se on?

Tämän kysymyksen ympärillä liikkuvat käsillä olevat tekstit. Tie-

teellisen yhteisön nimenomaisiin kysymyksiin keskittyvät Isakssonin kirja (jolla on hyvänä taustanaan yhteenveto Einsteinin sodanvastaisesta ajattelusta ja toiminnasta), artikkelikokoelma rauhanyliopistosta, sekä NSU:n *Nordisk Forum*in uusin numero.

Eva Isakssonin *Rauhanlaboratoriot* on näistä painavin. Se on tutkijoiden rauhanliikkeiden historia; vastaavan laajuista esitystä saa etsiä kauan, olipa kyse mistä kielialueesta tahansa. Suuren osan kirjasta saa osakseen Pugwash-liikkeen historia sekä Pugwashin perustamista edeltänyt yksittäisten tutkijoiden (kuten Einsteinin) toiminta, mutta myös muut kansainväliset sekä myös eri maiden tärkeimmät kansalliset liikkeet esitellään. Pidän erittäin paljon Eva Isakssonin lähestymistavasta, jota jo kirjan nimi ilmentää: Rauhan laboratorioden toiminnalle ei riitä tieteen väärinkäytön eettinen kritiikki, vaan niiden tavoitteena on rauhan lujittumista tukevan tutkimuksen aktiivinen edistäminen. Isakssonin nimenhenkilö on fyysikko Joseph Rotblat, joka osallistui atomipommin kehittämiseen Los Alamosin laboratoriossa, mutta on sittemmin ollut Pugwashin aktivisti ja erityisesti selvittänyt tutkimuksissaan säteilyn vaikutuksia.

Selvästi tosin näkyy, että tämän lähestymistavan konkretisoiminen on ollut vaikeata: dokumentoiva katsaus eri liikkeiden toiminnoista on Isakssonin kirjassa hallitsevana. Mutta kysymyshän on vaikea, erityisesti koska se eriytyy aloittain. Kysymys on kuitenkin esitetty, ja siitä seuraa jatkokysymyksiä — esimerkiksi: Mitkä piirteet nykyisissä tutkimusperinteissä vaikeuttavat (estävät?) aktiivisten rauhanlaboratorioden kehittämistä? Arvostukset, pätevyitymisen paineet, urakehitys? Palautuuko kysymys (sosiaali)psykologiaan, vai onko *tieteen-näkemys* jotakin perin juurin ongelmallista?

Näihin kysymyksiin liittyvät useimmat HYY:n julkaiseman rauhanyliopistoa käsittelevän kirjan artikkelit; ”rauhan yliopisto” ja ”rauhan laboratorio” ovat toki saman tavoitteen eri osia. Useimpien artikkelikokoelmien tavoin kirja jää ha-

janaiseksi, mutta ajatteluvirikkeitä antavia erillisiä teemoja siinä nousee esiin runsaasti. Synteettisimmän puheenvuoron esittää Annika Takala (”Rauhankasvatus korkeakouluopetuksessa”). Hänen lähtökohtanaan on — useata muutakin kirjoittajaa ajatteluttanut — ongelma, miksi ”perinteiset yliopistotieteet” ovat jokseenkin tyystin vailla moraalista tietoisuutta, kykyä arvioida tutkimusta sen (mahdollisten) seuraamusten perusteella. Tästä Annika Takala jatkaa esittäen luettelon rauhankasvatuksen mahdollisiksi sisällöllisiksi teemoiksi: niihin kannattaa tutustua!

Hyvin miellyttävä piirre rauhanyliopisto-kokoelmassa on sen monitieteisyys: rauhantutkimuksen ei pitäisi olla ammattimaisten rauhantutkijoiden yksinoikeus. Tätä korostaa mm. Erkki Berndtson artikkelissaan (”Onko rauhantutkimus vain valtiollista toimintaa?”). Rauhantutkimusta 50-luvulta periytyvien rauhantutkimuslaitosten mielessä toki tarvitaan (esimerkiksi rauhanyliopisto-kirjaan sisältyvät Pertti Joenniemen ja Unto Vesän artikkelit ovat sisällökästä tekstiä), mutta perimmäinen tavoite, korkeakouluylhteisön tietoisuuden ja vastuun herääminen, edellyttää kaikkien erityisalojen tutkijoiden panosta. Berndtson menee vielä pidemmälle: ”Eikö tärkeämpää kuin luoda uusia valtiollis-institutionaalaisia rakenteita, mm. yliopistoihin, olisi miettiä, miten eri kansalaisyhteiskunnan instituutit voisivat itse organisoida toimintaa juuri sodan ja rauhan ongelmien kannalta.” Korkeakouluylhteisö ei voi pelkistyä hallinnollisiin, valtiollisiin rakenteisiin. Joka niihin luottaa, saa turhaan odottaa muutosta.

Berndtsonin konkreettinen ehdotus on, että kansalaisjärjestöt kuten ammattiyhdistysliike tai poliittiset puolueet organisoisivat omaa rauhantutkimustaan. Mutta sama pallo pyörii myös tutkijoiden itsensä syliin. On turha kuvitella, että institutionalisoitunut tiede muuttuisi itsestään. Tutkimuksen suunnasta ja siitä määräävistä arvostuksista on käynnistettävä keskustelua tutkijoiden ja opiskelijoiden kesken. Tämä on selvästikin *kollektiivinen* haaste,

siinä missä kieltäytyminen sodan valmisteluun suoranaisesti liittyvää tai muuten eettisesti epäilyttävää tutkimuksesta on pääpainoisesti tutkijoiden yksilöllisen vastuun kysymys. Käytännöllisemmin: Yksittäisten tutkijoiden lienee esimerkiksi vaikea käynnistää keskustelua tutkimuksen perustavista tavoitteista omien alojensa tieteellisissä sarjoissa, mutta entäpä jos sen tekisivät useat tutkijat yhdessä? Tämäkin olisi tärkeää, kun pyrimme murttamaan vallitsevan kahtiajaon ”tieteen” ja tieteestä puhumisen, tieteen itsetiedostuksen väliltä. Kissa on pöydällä, kuka siihen tarttuu?

Nordisk Forumin rauhantutkimuksen teemanumero on suomalaisiin tuotoksiin verrattuna (hiukan odottamatta) perinteisempi, rauhantutkimuksen ammattilaisten varaan rakentuva. Tämä kylläkin osittain määräytyy teemasta, joka on varustelututkimuksen dynamiikka — se kun on rauhantutkimuksen ammattilaisten omin tutkimusongelma. Numerossa on erittäin tärkeätä aineistoa varustelututkimuksen kehityksestä Pohjoismaissa, mm. analyysi NATO-maa Norjan rauhantutkimuksen lähihistoriasta. Norjassahan on tuomittu vakoilusta julkisen tiedon varassa toimineita tutkijoita, jotka pyrkivät sirpaleisia yksittäistietoja kokoamalla luomaan kokonaiskuvaa Norjan NATO-sidonnaisuuksista.

Luettelooni sisältyvät siviilipalvelusta ja siviilipalvelijoiden asemaa käsittelevät tekstit ovat jonossa viimeisenä, mutta sokeri pohjalla. Niihin sisältyy tavattomasti sellaista rauhanliikkeen toimintastrategian pohdintaa, jonka pitäisi olla jokaisen sydämen asia. Ei tämä ole tarkemmin ajatellen yllättävää: Suhautuminen asepalvelukseen on jokaisen miespuolisen kansalaisen eteen tuleva ratkaisu, jolla on syviä poliittisia pohjavireitä. Onhan feministien ”henkilökohtainen on poliittista” yksi harvoja suoraan nykyisen porvarillisen valtion turvavaltio-tendenssien vastaisia tunnuksia. Kun kieltäytyt yhteistyöstä valtiovallan kanssa maanpuolustuksen asiassa, kiellät poliittisesti perustavalla tavalla valtiovallan auktoriteetin omien ratkaisujesi yli. Kieltäytyminen aseista voidaan näin nähdä

suoranaisesti poliittisena ratkaisuna, riippumatta sen mahdollisista henkilökohtais-eettisistä perusteluista. Aseistakieltäytymisellä on siis tärkeitä implikaatioita poliittisen toiminnan suhteen ylimalkaan (jos poliittisen toiminnan ydinkysymykseksi arvioidaan pyrkimys vapautua porvarillisen valtion vallan mekanismeista).

Martin Scheininin kirja on nimensä mukaisesti katsaus siviilipalveluksen juridiikkaan, ja sehän on Lex Pihlajamäen aikakaudella olennainen kysymys. Kaakkuriniemen & Kanervan artikkelikokoelma on kuitenkin yleisemmin virittävä. Tätä voisin painottaa enemmänkin: harvoinpa saa käsiinsä yhtä tiivistä tekstikoostetta, jossa on yhtä paljon aivoja käynnistäviä aineksia. Jos joku tulkitsee tämän kirjasen suositteluksi, niin on siinä täsmälleen oikeassa. Mitä lämpimmin! (Molempia edellä mainittuja kirjoja saa mm. Tutkijaliitosta.)

Eva Isaksson on löytänyt kirjaansa lainaamisen arvoisen katkelman Helsingin yliopiston rehtorin Waldemar Ruinin lukuvuoden avajaispuheesta vuodelta 1915: ”Tässä on nyt hervottomuudestaan heräävän humanistisen tieteen tehtävänä antaa äänensä kaikua sen elimensä eli erikoistieteensä välityksellä, joka puhuu tahdonihanteen rohkeaa kieltä, joka kaikesta empiirisestä tilapäistiedosta vetoaa praktilliseen järkeen eikä alennu jumaloimaan kehityksen pyhiä hitauslakeja. Sen on julistettava: sotien täytyy hävitä sivistyskansojen keskuudesta. Että ne myöskin todella voivat hävitä, siihen ei tarvita pohjaltaan muuta perustetta kuin se, että niitten pitää ja täytyy hävitä.”

Näinhän on. Odotammeko, että jonkun nykyisen korkeakoulun rehtori lausuisi samanlaisia sanoja? Ja jos lausuisikin, niin entä sitten?

Rauhan laboratorioden, rauhan yliopistojen kehittämisen tehtävä on edessämme: se on ratkaistava.

Yrjö Haila